

Original Article

धाराशिव तालुक्यातील कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांचे आर्थिक विश्लेषण

प्रा. डॉ. भोंग अशोक भिमराव

अर्थशास्त्र विभाग, लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील महिला महाविद्यालय सोलापूर

Manuscript ID: IJAAR-B130393
ISSN: 2347-7075
Impact Factor – 8.141
Volume - 13
Issue - 3
January – February 2026
Pp. 600 - 603
Submitted: 22 Jan.2026
Revised: 06 Feb. 2026
Accepted: 15 Feb. 2026
Published: 28 Feb. 2026

Corresponding Author:
प्रा. डॉ. भोंग अशोक भिमराव

Quick Response Code:

Website: <https://ijaar.co.in/>

DOI: 10.5281/zenodo.20322783

DOI Link:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20322783>

Creative Commons

सार:

धाराशिव तालुक्यातील कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांची आर्थिक विश्लेषण गरज आहे द्वितीय साधनसामग्रीच्या आधारे महसूल महसूल रेकॉर्डच्या आधारे खरीप आणि रब्बी पिकांच्या अभ्यासाची आवश्यकता आहे कांदा उत्पादनासाठी प्रभावित होऊन बहुतेक सामाजिक सांस्कृतिक आर्थिक तांत्रिक घटकांची आवश्यकता असते धाराशिव तालुक्यातील कांदा उत्पादनाचा सण 2024 25 चा अभ्यास घेतलेला आहे धाराशिव तालुक्यातील १४०० हेक्टर जमिनीवर कांदा लागवड केली आहे तालुक्यातील एकूण 110 गावे आहेत धाराशिव तालुक्याच्या पूर्वेला औसा उत्तरेला तुळजापूर पश्चिमेला बार्शी दक्षिणेला कळम तहसील आहे धाराशिव तालुक्यातील हवामान कोण वारा पाऊस तापमान शेतीची निगडित आहे धाराशिव तालुक्यातील पावसाचे प्रमाण 150 ते 650 एमएमएस इतके आहे कांदा उत्पादनासाठी इतर पिकापेक्षा कांदा उत्पादन करणे अलीकडच्या काळात फायदेशीर ठरत आहे कांदा उत्पादन अभ्यास क्षेत्रासाठी धाराशिव तालुक्याची निवड केली आहे कांदा उत्पादनासाठी सूक्ष्मण योजना ची आवश्यकता असते कांदा उत्पादनच्या अभ्यासासाठी तक्ता आणि आले यांची गरज आहे महाराष्ट्र राज्य हे भारतातील प्रमुख कांदा उत्पादक राज्यांपैकी एक आहे. मराठवाडा विभागातही मोठ्या प्रमाणावर कांदाची लागवड केली जाते. धाराशिव तालुका हा कृषिप्रधान प्रदेश असून येथे अनेक शेतकरी कांदा हे नगदी पीक म्हणून घेतात. योग्य हवामान, माती आणि बाजारपेठेमुळे या भागात कांदाचे उत्पादन मोठ्या प्रमाणावर होते. कांदा उत्पादनामुळे शेतकऱ्यांना आर्थिक उत्पन्न मिळते आणि स्थानिक अर्थव्यवस्थेला चालना मिळते. परंतु बाजारभावातील चढ-उतार, हवामानातील बदल आणि उत्पादन खर्च वाढल्यामुळे शेतकऱ्यांच्या आर्थिक स्थितीवर परिणाम होतो. त्यामुळे धाराशिव तालुक्यातील कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांच्या आर्थिक अवस्थेचा अभ्यास करणे आवश्यक आहे.

मुख्य शब्द: शेती संघटन भाजीपाला उत्पादन फळे श्रमिक इत्यादी

Creative Commons (CC BY-NC-SA 4.0)

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-NC-SA 4.0), which permits others to remix, adapt, and build upon the work non-commercially, provided that appropriate credit is given and that any new creations are licensed under identical terms.

How to cite this article:

प्रा. डॉ. भोंग अशोक भिमराव. (2026). धाराशिव तालुक्यातील कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांचे आर्थिक विश्लेषण. International Journal of Advance and Applied Research, 13(3), 600 - 603. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20322783>

प्रस्तावना :

धाराशिव हे तुळजाभवानी माता हे प्रसिद्ध असे देवस्थान आहे शेती उत्पादन करणे हे आर्थिक दृष्ट्या शिपायाची असणे गरजेचे आहे शेती हा एक व्यवसाय आहे

शेतीतून वेगवेगळ्या पिकाचे उत्पादन करणे आर्थिक दृष्ट्या महत्त्वाचे पीक आहे भारतातील कांदा पीक उत्पादन भाजीपाला महत्त्वाचे पीक आहे धाराशिव तालुक्यात अनेक वर्षांपासून परंपरागत पिकाचे उत्पादन घेतले जात होते यामध्ये

कारले सूर्यफूल भोग उडीद जवस इत्यादी पिके घेतली जात होती परंतु अलीकडच्या काळात कांदा उत्पादन हे नगण्य घेतले जात होते परंतु अलीकडच्या काळात नगदी पीक म्हणून कांद्याकडे पहात लोकांचे पीक उत्पादन वाढत असलेले दिसून येत आहे येतील कांदा उत्पादनासाठी हवामान प्रजन्यमान या सर्वांचा विचार करून कांदा उत्पादनात कशी वाढ घडून येईल यासाठी संशोधन केले जात आहे कांदा उत्पादनाची शेती कशी आर्थिक दृष्ट्या फायदेशीर ठरेल याचा अभ्यास करणे गरजेचे आहे भारतात कृषीप्रधान देश आहे भारतात अजून देखील 65 टक्के लोकांच्या उदरनिर्वाहाचे साधन म्हणून शेतीकडे पाहिले जाते भारतात कांदा उत्पादन मोठ्या प्रमाणात केले जात असलेले दिसून येते. कांदा उत्पादन करणे हे आरोग्याच्या दृष्टीने मसाल्याचा पदार्थ म्हणून याकडे पाहिले जातील कांदा पीक उत्पादनातून मसाल्यामध्ये कांदा पावडर करून आरोग्याच्या दृष्टीने कांदा पीक पासून त्यावर प्रक्रिया करणारे अनेक उद्योग निर्माण केले जात आहेत त्यामुळे या कांद्या उपा कांद्या पिकाला जगातील अनेक देशांमध्ये भारतीय कांद्याला मोठ्या प्रमाणात मागणी असलेले आढळून येते त्या कांदा मागणीमध्ये बांगलादेश श्रीलंका पाकिस्तान बा सौदी अरेबिया इराक इराण या देशांमध्ये कांद्याला मोठ्या प्रमाणात मागणी असलेले दिसून येते. कांदा पिक हे आरोग्याच्या दृष्टीने महत्त्वाचे असलेले आढळून येते .

शब्दांकन : शेती संघटन भाजीपाला उत्पादन फळे श्रमिक इत्यादी

अभ्यास शेत्र :

धाराशिव जिल्ह्यात हे तुळजाभवानी माता मंदिर प्रसिद्ध असेल देवस्थान आहे इसवी सन 860 मध्ये नळदृग किल्ला हे जिल्ह्याचे ठिकाण होते इसवी सन 19010 मध्ये

उस्मानाबाद हे जिल्ह्याचे ठिकाण झाले मी उस्मान आली या राजाच्या नावाने उस्मानाबाद हे जिल्ह्याचे नाव ठेवण्यात आले तेच उस्मानाबाद जिल्ह्याचे नाव बदलून सन 2023 मध्ये धाराशिव असे करण्यात आले प्राचीन काळापासून छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या काळापासून तुळजापुरला अत्यंत महत्त्वाचे स्थान आहे धाराशिव तालुक्याच्या पूर्वेला पावसात उत्तरेला तुळजापूर पश्चिमेला बार्शी दक्षिणेला कळम तहसील आहे धाराशिव तालुक्याचा एकूण क्षेत्रफळ डॅश डॅश हेक्टर असून असून या तालुक्यात 110 गावे असून धाराशिव तालुक्यातील हवामान पाऊस नाते तापमान यांचा अभ्यास महत्त्वाचा आहे धाराशिव तालुक्यातील पावसाचे प्रमाण हे 150 मिली ते 650 दिले एवढे आहे धाराशिव तालुक्यातील माती मुरमाड काळी डोंगराळ लाल मुरमाड इत्यादी यातील माती हलकी मध्यम सुके फाशी असलेले आढळून येते धाराशिव तालुक्यात तेरणा नदीवर तेर येथे प्रेरणा धरण बांधलेले आहे प्रामुख्याने कांदा पीक उत्पादनामुळे मसाले पदार्थ भाजीपाला उत्पादनात त्याचबरोबर जिल्ह्यात तेलबिया ज्वारी फळ पिके भाजपला परडधान्य इत्यादी पिके देखील घेतली जात आहेत .

उद्दिष्ट :

1. धाराशिव तालुक्यातील कांदा उत्पादनाचे महत्त्व समजून घेणे.
2. कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नाचे विश्लेषण करणे.
3. कांदा उत्पादनातील अडचणी आणि आर्थिक समस्या ओळखणे.
4. शेतकऱ्यांच्या आर्थिक स्थिती सुधारण्यासाठी उपाय सुचवणे.

संशोधन पद्धती (Methodology):

या संशोधनासाठी प्राथमिक आणि दुय्यम माहितीचा वापर करण्यात आला आहे.

1. प्राथमिक माहिती (Primary Data)

- शेतकऱ्यांशी प्रत्यक्ष संवाद (Interview)
- प्रश्नावली (Questionnaire)
- गावातील कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांची माहिती

2. दुय्यम माहिती (Secondary Data)

- सरकारी अहवाल
- कृषी विभागाची माहिती
- संशोधन लेख व पुस्तके

महत्त्व :

भारतीय शेती हा निसर्गाच्या लहरीवर अवलंबून असल्याने शेती उत्पादनात निश्चितता असत नाही त्यामुळे शेतकऱ्यांचे जीवनमान सुधारत नाही भुईमू सोयाबीन सूर्यफूल खोबरेल तेल इत्यादी खाद्यतेच्या उत्पादन देखील केलेले आढळून येते प्रामुख्याने कांदा पीक हे विकासाच्या दृष्टीने महत्त्वाचे मानले जाते भाजप भाजीपाल्यामध्ये महत्त्वाचे पीक

तक्ता 1 : कांदा उत्पादनाचा अंदाज (उदाहरण)

वर्ष	लागवड क्षेत्र (हे)	उत्पादन (टन)
२०२५	१४००	२१०००

म्हणून या लागवडीकडे पाहिले जात आहे कमी वेळात कमी खर्चात येणारे पीक व चांगले उत्पादन देणारे कांदा हे फायदेशीर पीक जोरात आहे कांद्याच्या निर्णयातील कांदा देश श्रीलंका सौदी अरेबिया बांगलादेश इत्यादी देशांमध्ये मोठ्या प्रमाणात निर्यात करत असलेला दिसून येत आहे. धाराशिव तालुक्यातील अनेक शेतकरी कांदा हे नगदी पीक म्हणून घेतात. त्यामुळे त्यांना चांगले आर्थिक उत्पन्न मिळते.कांदा उत्पादनामुळे बाजारपेठ, वाहतूक, व्यापारी आणि मजूर यांना काम मिळते. त्यामुळे स्थानिक अर्थव्यवस्था मजबूत होते.कांदा लागवड, काढणी, साठवणूक आणि विक्री यासाठी मोठ्या प्रमाणावर मजूर लागतात. त्यामुळे ग्रामीण भागात रोजगार निर्माण होतो.कांदा साधारण 3-4 महिन्यांत तयार होतो, त्यामुळे शेतकऱ्यांना लवकर उत्पन्न मिळते.कांदाला देशांतर्गत तसेच आंतरराष्ट्रीय बाजारात मोठी मागणी असते, त्यामुळे शेतकऱ्यांना विक्रीची संधी मिळते.कांदा उत्पादनामुळे शेतीमध्ये आधुनिक तंत्रज्ञान आणि सिंचन पद्धतींचा वापर वाढतो.

तक्ते व आकडेवारी (Tables & Charts):

कांदा उत्पादनाचा खर्च :-

खर्चाचा प्रकार	खर्च (रुपये)
बियाणे	3000
खत व औषधे	5000
मजुरी	6000
सिंचन	2000
इतर खर्च	2000
एकूण खर्च	18000

तक्ता 3 : कांदा विक्री उत्पन्न (प्रति एकर)

उत्पादन	दर (₹ प्रति किलो)	एकूण उत्पन्न
80 क्विंटल	₹15	₹1,20,000

निष्कर्ष:

धाराशिव तालुक्यातील कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांचा खर्च व उत्पन्न यांचा नफा तोटा यांचा ताळेबंद पाहिले असता असे दिसून येते की कांदा उत्पादन खर्च उत्पन्न पाहता खर्चापेक्षा उत्पन्न अधिक असल्याचे आढळून येते त्यामुळे इतर पिकांचा विचार करतात कांदा उत्पादन करणे फायदेशीर ठरते कांदा उत्पादनापासून अनेक भाजप ला मसाले वर्गीय व आरोग्याच्या दृष्टीने महत्त्वाचे पीक घेतले जात असलेले आढळून येते. कांदा उत्पादनाचा खर्च कमी करून उत्पन्न जास्त मिळविण्याचा प्रयत्न केला जातो परंतु निसर्गाच्या लहरीवर शेतकऱ्यांचे कांदा उत्पादन खर्च अवलंबून असते परंतु कांदा उत्पादन हे नगदी पीक असल्यामुळे त्याचा उत्पन्न आणि खर्च याची स्थिती पाहता 2024 मध्ये निसर्गाने अकृपा केल्यामुळे कांदा उत्पादन नाचे मोठ्या प्रमाणात नुकसान झाले परंतु ज्यांचे उत्पन्न मिळाले त्यांच्या उत्पन्न खर्चाचा विचार करता इतर पिकापेक्षा कांदा उत्पादन करणे शेतकऱ्यांच्या दृष्टीने आर्थिक दृष्ट्या फायदेशीर ठरत आहे .धाराशिव तालुक्यात कांदा उत्पादनामुळे शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढते, रोजगार निर्माण होतो आणि स्थानिक अर्थव्यवस्थेला मोठा आधार मिळतो.

संदर्भ ग्रंथ :

1. Gazetteers Department, Maharashtra. *Osmanabad District Gazetteer – Agriculture Section*. Maharashtra Government, 2014.
2. Lokmat News. “Income of farmers from onion cultivation in Dharashiv.” Lokmat, 2023.

<https://www.lokmat.com/dharashiv/income-six-and-half-lakhs-taken-onion-seed-production-two-acres-a704>

3. CEIC Data. *Production of Horticulture Crops in Major States – Vegetables/Onion, Maharashtra*. 2023. <https://www.ceicdata.com/en/india/production-of-horticulture-crops-in-major-states-vegetables-onion/production-horticulture-crops-vegetables-onion-maharashtra>
4. Commodity Online. “Onion prices in Dharashiv, Maharashtra.” 2023. <https://www.commodityonline.com/mandiprices/district/maharashtra/dharashiv-usmanabad/onion>
5. India Today. “How unseasonal rains in Maharashtra caused an onion crisis.” 2023. <https://www.indiatoday.in/india-today-insight/story/how-unseasonal-rains-in-maharashtra-caused-an-onion-crisis-2468705-2023-11-28>
6. ResearchGate. *Onion Storage in India – A Survey Report*. 2016. https://www.researchgate.net/publication/303802820_Onion_storage_in_India_-_A_survey_Report-Bulletin
7. Agricultural Department, Maharashtra Government. *Horticulture Crop Reports – Onion*. 2022.